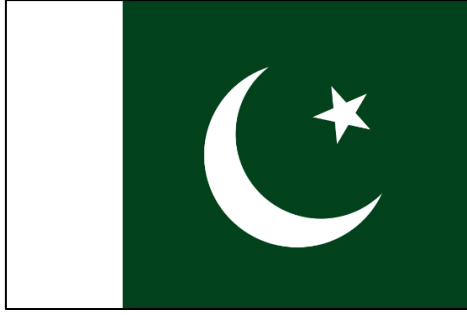

PAKİSTAN PAZAR BİLGİLERİ

T.C.
Ticaret Bakanlığı
Uluslararası Anlaşmalar ve Avrupa Birliği
Genel Müdürlüğü

İçindekiler

1. DIŞ TİCARET POLİTİKASI VE UYGULAMALARI	2
2. PAZARIN ÖZELLİKLERİ	12
3. ÖNEMLİ SEKTÖRLER.....	15
4. PAZARDA DİKKAT EDİLMESİ GEREKEN HUSUSLAR VE DİĞER BİLGİLER	20
5. ŞİRKET KURULUŞU VE İŞ YAPMA İLE İLGİLİ BİLGİLER	22

1. DIŞ TİCARET POLİTİKASI VE UYGULAMALARI

Dış Ticaret Mevzuatı

İthalat ve İhracatla ilgili temel dayanak kanunlar;

- 1950 İthalat İhracat (Kontrol) Kanunu (The Import Export –Control- Act, 1950)
- 1969 Gümrük Kanunu (The Customs Act, 1969)

İthalat ve ihracatta eşya bazlı düzenlemeler SRO aracılığı ile (Statutory Regulatory Order) yapılmaktadır.

İhracat: *Export Policy Order, 2022*: <https://www.commerce.gov.pk/wp-content/uploads/2022/04/EPO-2022-SRO-544-2022-dt.22.4.22.pdf>

İhracatçılarımız için daha önemli olan kısım, İthalat: *Import Policy Order, 2022*: <https://www.commerce.gov.pk/wp-content/uploads/2022/04/IPO-2022-SRO-No.-545I-2022-dt.-22.4-2022.pdf>

İthalatı yasaklı ürünler, ithalatı kısıtlamaya (izne-Őarta) bağlı ürünler, ithalatta sevk öncesi inceleme gerektiren ürünler bu belgede yayımlanmaktadır.

Ayrıca yasal düzenleyici emirler (SRO) zerinde yapılan güncellemelere Pakistan Ticaret Bakanlığı web-sitesinin Şu bağlantısından ulaşılmaktadır: <https://www.commerce.gov.pk/sros>

Pakistan Ticaret Bakanlığı (MoC), değer zincirleri üzerinde etkili müdahaleler yoluyla Pakistan'ın ihracat rekabet gücünü artırmayı amaçlayan “Stratejik Ticaret Politikası erevesi 2020-25”i (Strategic Trade Policy Frame-STPF) yürürlüğe koymuŐtur.

İthal lisansları için de Pakistan Tek Pencere Dijital Sistemi “WeBOC” kullanılmaktadır.

Pakistan'da gümrük işlemlerinin kolaylaŐtırılması bakımından “Pakistan Single Window” (<https://www.psw.gov.pk>) uygulaması hizmet vermektedir.

İncelenmesinde fayda görülen diğer web sitesi, “Trade Information Portal of Pakistan”dır (<https://tipp.gov.pk>). Hayvansal rnler, gıda ve meŐrubat, tıbbi cihazlar, ilaçlar, 2. el araçlar, bitkisel ürünler ve tohumların ithalatına ilişkin sitesinin ana sayfasında rehber bulunmaktadır.

Pakistan, bölgesel ticaret serbestliğini amaçlayan bazı anlaŐmalara taraftır. Bunlardan biri Pakistan, Türkiye ve İran'ın birlikte kurdukları ve Türk Cumhuriyetleriyle Afganistan ve Tacikistan'ın da ye olduğu Ekonomik İŞbirliği TeŐkilatı (ECO) bünyesindeki Tercihli Ticaret Anlaşması'dır (ECOTA). Pakistan'ın ye olduğu diğer topluluk, Afganistan, Hindistan, Pakistan, BangladeŐ, Sri Lanka, Nepal, Bhutan ve Maldiv Adaları'ndan oluşan Güney Asya Bölgesel İŞbirliği Topluluğu'dur (SAARC). SAARC, Güney Asya Tercihli Ticaret Anlaşması'nı (SAPTA) oluşturmuştur. Üçüncüsü, İŐlam İŞbirliği TeŐkilatı (OIC) yesi ülkeler arasında akdedilen Tercihli Ticaret Anlaşması'na taraftır (TPS-OIC). Ayrıca, D-8 yesi olarak bu birliğin Tercihli Ticaret Anlaşması'na da imza atmıŐtır.

Öte yandan Pakistan'ın Çin, Malezya ve Sri Lanka ile Serbest Ticaret Anlaşması; Türkiye, Endonezya, İran, Azerbaycan, Özbekistan ve Morityus ile Tercihli Ticaret Anlaşması; Afganistan ile Transit Ticaret Anlaşması; ABD ile de Ticaret ve Yatırım Çerçeve Anlaşması bulunmaktadır. Çin ile aralarındaki tercihli tarife uygulamaları, fiyat rekabetinde ülkemiz firmaları açısından bir dezavantaj oluşturmaktadır. Bahse konu anlaşmaların tam metinleri ve detayları (<https://www.commerce.gov.pk/about-us/trade-agreements>) bağlantısında yer almaktadır.

Bu bağlamda 2022 yılı Ağustos ayında Pakistan ve Türkiye arasında imzalanan Mal Ticareti Anlaşması'nın uygun bulunduğu dair 7436 sayılı Kanun 01.02.2023 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanmış olup 01.05.2023 tarihi itibarıyla resmen yürürlüğe girmiştir. Türkiye Pakistan'a 12'li GTİP bazında 261 üründe; Pakistan ise Türkiye'ye 8'li GTİP bazında 130 üründe taviz sağlamıştır. Anlaşma kapsamının genişletilmesine ilişkin, 13 Şubat 2025 tarihinde İslamabad'da düzenlenen 7. Dönem YDSK Toplantısı vesilesiyle iki ülke Ticaret Bakanları tarafından bir MoU imzalanmış olup söz konusu anlaşmanın kapsam genişletme çalışmaları iki ülkenin ilgili Bakanlıkları nezdinde yürütülmektedir.

Pakistan, ihracatı temel alan bir büyüme modeli seçmiş olmasına ve bu çerçevede bugüne kadar çeşitli teşvik, fiyat ve döviz kuru politikaları uygulamasına rağmen, ihracat rakamları ödemeler dengesini rahatlatacak ve ülke kalkınmasında lokomotif etkisi yapacak seviyelere çıkarılamamıştır. Nitekim son 15 yılın ihracat-ithalat rakamlarına göz atıldığından hemen hemen her yıl ithalatın ihracatın iki katı hatta bazı yıllarda iki kattan da fazla gerçekleştiği bir sürecin yaşandığı görülmektedir.

Pakistan'ın ihracatının %55'ini tekstil ürünleri (pamuk ve tüm mensucatlar dâhil), %13,8'sini hububat (tamamına yakını pirinç, %0,9 mısır) oluşturmakta, bakır ve deri de toplam %5,2 paya sahip iken, diğer tüm Fasıllar %26,2 paya sahiptir. İhraç sepetinin çeşitlendirilememesi ülkenin önemli sorunları arasında bulunmaktadır. Ayrıca, yıllık ihracatın yaklaşık yarısı belirli ülkelere gerçekleştirilmektedir. Pakistan, siyasi ve askeri gerginlikler yaşamakta olduğu Hindistan ile çok sınırlı derecede ticaret yapmakta, ayrıca İsrail ile ticaret yapılmamaktadır. Üretim ve ihracatın dar bir sektörel alana sıkışmış olması, ekonomiyi dış şoklara özellikle döviz krizine açık hale getirmektedir.

Türk ihracatçısı için daha önemli kısım, yani Pakistan'ın Dünya'dan ithalat yapısına bakıldığında ise; %31,5'ini tek başına mineral yağlar ve yakıtlar (petrol ve doğalgaz) oluşturmaktadır. Sonrasında %11,1 ile elektrikli makine ve cihazlar, %5,6 hayvansal ve bitkisel yağlar, %5,5 demir-çelik, %5,1 kazanlar ve makinalar, %4,5 organik kimyasallar, %4,3 plastik ve mamulleri, akabinde motorlu kara taşıtları, yağlı tohumlar ve yenilebilen sebzeler/bazı kök ve yumrular şeklinde sıralanmaktadır. İthalatın yoğun kısmı da belirli ülkelerden yapılmaktadır.

Ülkenin özellikle enerji alımlarında yurt dışına bağımlı olması (özellikle Körfez ülkelerine) ve sanayileşmenin görece düşük olması sebebiyle birçok ürünün ithal edilmesi, Pakistan'ı sürekli olarak dış ticaret açığı sorunu ile karşı karşıya bırakmaktadır. 2024 yılında ülkenin dış ticaret açığı 24 milyar dolar olarak gerçekleşmiş olup, 2023 yılında bu açık 21,4 milyar dolar seviyesinde görülmüştür. 2025 yılında ise dış ticaret açığında artış görülmüş olup 25 milyar dolar seviyesini aşmıştır. Ülkenin dış ticaret açığı, özellikle diğer ülkelerde çalışan Pakistanlıların ülkeye gönderdikleri işçi dövizleri başta olmak üzere, IMF ve Dünya Bankası gibi uluslararası kurumlardan, Çin, Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri ve gibi ülkelerden alınan krediler aracılığı ile finanse edilmektedir. Son olarak IMF görüşmeleri kapsamında

IMF'in toplam 1,21 milyar dolarlık bir ödemeyi onaylamak üzere Mayıs 2026'da toplanması beklenmektedir.

Pakistan, AB ülkelerine önemli tutarda ihracat yapmaktadır. AB Parlamentosu 13 Aralık 2013 tarihinde Pakistan ile birlikte 10 ülkenin "Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi Plus" (GSP+) programına dahil edilmesini onaylamış, bu çerçevede 1 Ocak 2014 tarihi itibarıyla tanınan avantajlar kapsamında Pakistan'ın AB ülkelerine ihracatı artış göstermiştir. Bu düzenlemeyle Pakistan'a, AB pazarına yaptığı ihracatın neredeyse %91'ini kapsayan, tarife hatlarının üçte ikisinde sıfır oranlı tarife önceliği verilmektedir. 2023 yılı itibarıyla Pakistan'ın GSP+ statüsünün sonuna gelinmiş, ancak bu statü geçen yıl sonunda Avrupa Parlamentosu üyelerinin çoğunluk oyuyla 2027 yılında kadar uzatılmıştır.

Pakistan, Keşmir kaynaklı siyasi ve askeri gerginlikler yaşadığı Hindistan ile çok sınırlı derecede ticaret yapmakta idi, geçen yıl Keşmir'de yaşanan son olayların akabinde ve Mayıs-2025 dönemindeki 4 günlük Hindistan-Pakistan savaşının da etkisiyle Hindistan ile ticaret yasaklanmıştır. İsrail'i tanımadığı için bu ülkeyle de ticaret yasaktır.

Pakistan'ın Peşaver, Queta ve Gwadar şehirlerinde Transit Ticaret Müdürlükleri bulunmaktadır.

Gümrük Vergileri

İthalatta uygulanan gümrük vergileri %0 ile %100 arasında değişmektedir. Tekstil sektörü ürünleri %5-25 arasında değişen gümrük vergisine, hazır giyim sektörü de %25 oranında gümrük vergisine tabidir. Alkollü içkiler sadece izin verilen şirketler tarafından ithal edilebilmekte olup, gümrük vergisi %90'dır. Düşük ve çifte faturalandırma yaygın olduğundan gümrük vergilerinin yüksek olduğu kozmetik, kişisel bakım ürünleri ve bazı tüketim mallarında gümrük idaresince eşyanın gümrük kıymetinden ayrı olarak emsal gümrük değerleri ilan edilmektedir.

Pakistan, ithal mallarına gümrük vergisi ve KDV'nin yanında, belli ürünlere ve belli zamanlarda düzenleyici vergi, özel tüketim vergisi, gelir vergisi ve ilave gümrük vergisi uygulamaktadır. Yalnızca ithal mallar üzerinden düzenleyici vergiler, geçici süreyle uygulanmakta ve sınırlı sayıda ürünü kapsamaktadır. Düzenleyici vergilerin yalnızca ithal mallar üzerinden alınması, yerel ürünler ile rekabet zorluğu yaratmakta; ayrıca geçici veya belirli süreyle uygulanmaları, Pakistan'ın gümrük vergilerinde öngörülebilirlik sorunu ortaya çıkarmaktadır. Özel Ekonomik Bölgelerdeki (SEZ) firmalar, fiziki sermaye ithalatlarında gümrük vergisinden muaftır.

"(General) Sales Tax" KDV ile aynıdır, iade ve indirim hakkı tanınan bir vergi türü olmakla indirim-iade süreci Türkiye'den biraz farklı yapıya sahiptir.

Pakistan'daki gümrük vergisi mevzuatına, vergi konusunda yetkili ve resmi kuruluşu olan "Federal Board of Revenue"nin (FBR) (<https://fbr.gov.pk>) web-sitesinden ulaşmak mümkündür.

Pakistan'a ihraç edilmesi planlanan bir ürünün yaklaşık ithalat vergilerini bilmek, piyasaya giriş ve eşyanın raf fiyatına ulaşmak açısından önemlidir. İhracatı planlanan bir ürünün Pakistan'a

girişinde uygulanan ithalat vergileri aşağıdaki bağlantıdan kolayca öğrenilebilmektedir: ([https://www.weboc.gov.pk/\(S\(zpyxa5smsqbt2pe5meksubq\)\)/Shared/ItemGeneralDutyCalculator.aspx](https://www.weboc.gov.pk/(S(zpyxa5smsqbt2pe5meksubq))/Shared/ItemGeneralDutyCalculator.aspx))

Mezkûr web sitesinde 8’li bazda HS Kod sorgusu yaparken Pakistan Gümrük İdaresi’nin (FBR) gümrük tarife cetvelinin bazı eşyalar itibariyle Türk gümrük tarife cetvelinden farklılıklar olabileceğini belirtmek isteriz. Bu açıdan eşyanızın Pakistan’a giriş vergilerini öğrenmek için öncelikle Pakistan “Federal Bureau of Revenue” (FBR) aşağıdaki bağlantıdan eşyanızın 8’li bazda gümrük tarifesi kodunu da (HS Code) incelemeniz gerekmektedir. (<https://download1.fbr.gov.pk/Docs/20241021010287106PakistanCustomsTariff-2024-25.pdf>)

Yukarıdaki birinci bağlantı tıklandığından aşağıdaki ekran gelmektedir (veya www.fbr.gov.pk adresinde ana sayfada sağda biraz aşağıda yer alan “Customs” bölümündeki “Duty Calculator” sekmesi de bu sayfayı açar).

Duty Calculator

HS Code	2402.2000	Tariff Description	-CIGARETTES CONTAINING TOBACCO
UOM	KG	Quantity	5
Unit Value (USD)	2	Total value (USD)	10
Import Value (PKR)	2837,0000		

Calculate Duty

Exchange Rate (PKR): 278,100000

8’li bazda GTİP girilir, sadece “Unit Value/birim değer” ve “Quantity/ miktar” yazan yerlere rastgele rakamlar yazıldığında ve “Calculate Duty” (vergiyi hesapla) tıklandığından tüm ithalat vergileri ekrana yansımaktadır:

Disclaimer : Calculated duties and taxes are indicative only by assuming Landing Charges & Insurance 1% and current Exchange Rate: 278,100000

Estimated Duties And Taxes				
HS Code	Unit Price	Quantity	Import Value	
2402.2000	5,0000	10	14184,0000	
Duty Name	Applicable Rate	Net Payable Amount	Duty_ID	
Customs Duty	20%	2836	7	
Sales Tax	25%	7485	9	
Regulatory Duty	20%	2836	17	
Federal Excise Duty	65%	13460	24	
Income Tax	12%	4491	26	
Additional Custom Duty	6%	851	40	
		Grand Total		31959

İç Vergiler ve Oranları

Gelir vergisi, 2001 Gelir Vergisi Kanunu ve bunda yapılagelen değişiklikler çerçevesinde tatbik edilmektedir. Maaşlar, mülkiyet gelirleri, iş kazançları, sermaye kazançları ve diğer gelirler (kâr payı, borç üzerinden kâr, kira gelirleri, piyango, menkul kıymet vb.) üzerinden gelir vergisi alınmaktadır. Pakistan vatandaşlarından Pakistan ve küresel gelirleri üzerinden vergi alınırken, Pakistan vatandaşı olmayan kişilerden sadece Pakistan'da elde ettiği gelir için vergi alınmaktadır.

Zekât, İşçi Refah Fonu, İşçi Katılım Fonu ödemeleri ve eğitim harcamaları, vergi matrahından düşülebilmektedir. Hayır kurumlarına yapılan bağışlar, onaylı emeklilik fonları, istihdam, sınai makine yatırım harcamaları ise ödenecek vergi miktarından düşülebilmektedir.

Kurumlar vergisi genel oranı %29'dur. Ancak, küçük işletmeler için bu oran %20 olarak belirlenmiştir. Çok büyük şirketlere, elde ettikleri gelirlere göre "süper vergi" adıyla farklı gelir basamakları için %1'lik ilave vergiler uygulanmaktadır (%4'e kadar varan). Öte yandan, bankalar için kurumlar vergisi oranı %44'tür (2025 yılında %39'dan 44'e çıkarılmıştır).

İnşaat firmalarından alınan vergi asgari sorumluluk olarak %8'dir ancak kârın %29'u brüt hasılatın %8'ini aşarsa aradaki fark da devletçe talep edilmekte, yani hangisi fazlaysa o alınmaktadır.

Özel Ekonomik Bölgelerdeki şirketler 5 yıl boyunca kurumlar vergisinden muaftır.

Gelir vergisi, kişinin bir yıl içinde elde ettiği vergilendirilebilir gelirine uygulanmaktadır. Yıllık 600.000 rupi (mevcut kurla aylık 179 USD) ve daha az kazananlardan gelir vergisi alınmamaktadır.

Bu tutarın üzerinde gelir elde eden; maaşlı çalışanlar %5 ilâ %35 arasındaki dilimlerde, maaşsız çalışanlar ise %15 ilâ %45 arası oranlarda gelir vergisine tabidir. "Non-filer" olarak adlandırılan, FBR'da kaydı olmayan ve gelirini FBR'a beyan etmeyen (dosyalamayan), vergi ödemekten kaçan kişiler daha yüksek oranda vergiye tabidir. FBR'ye kaydı olan ve gelirini beyan edenler (filer) arasından süresi içinde beyanda bulunmayanlar da (late-filer) ek vergiye tabidirler ancak "non-filer" kadar yüksek değildir.

Satış Vergisi, mal ve hizmet satışı ve tedariki için alınan, Türkiye'de uygulanan KDV işleyişine benzer şekilde indirim-iade imkânı olan bir vergi türüdür. Pakistan'daki genel satış vergisi oranı %17 olarak uygulanmakta iken 2023 yılı Şubat ayında yeniden görüşmelerine başlanan IMF destek paketi koşullarından birisi olarak bu oran 2023 yılı Şubat ayında %18'e yükseltilmiştir. Petrol ve gaz için uygulanan vergi ise Petrol ve Gaz Düzenleyici Kurumu tarafından belirlenmektedir.

Devlet bütçe açığını kapatmak amacıyla, gazlı içecek sektöründe %18 KDV'ye ilaveten %20 Federal Özel Tüketim Vergisi (FED) uygulamaktadır.

Hizmetler üzerindeki satış vergisi Sindh eyaletinde %19,5 olup, diğer eyaletlerde ise %13 ila %16 arasında değişmektedir. Pakistan aynı zamanda, altyapının geliştirilmesi amacıyla,

eyaletler bazında, ithal malların transfer hizmetleri üzerinden kıymet bedeli bazında hesaplanan (ad valorem) “cess” vergileri almaktadır.

Gayrimenkul satın alımında ve satışında mülkiyetin değerine göre gelir vergisi oranları gelirini beyan edenler için (filer) %3, %3,5 ve %4'tür. Geç beyan edenler (late filer) biraz daha yüksek oranda ödeme yapmakta; %6, %7 ve %8, beyan etmeyenler (non-filer) ise daha da fazla ödeme yapmaktadırlar.

Menkul kıymetlerin satışından elde edilen sermaye kazancı, %15 oranında vergilendirilmektedir.

Sermaye Değer Vergisi (Capital Value Tax): gerçek veya tüzel kişiler tarafından ödenir: %2

Pakistan'da, ihracat vergisi uygulanmamaktadır (menfi).

Ürün Standartları ile ilgili Uygulamalar

Genel olarak uluslararası standartlar Pakistan'da kabul görmektedir. Pakistan Standartları ve Kalite Kontrol Otoritesi (PSQCA), Bilim ve Teknoloji Bakanlığı bünyesinde 1996 yılında kurulan ulusal standardizasyon kuruluşudur. Aralık 2000'den bu yana Pakistan standartlarının geliştirilmesi, test edilmesi ve uygulanmasından sorumludur. Pakistan, ISO, IEC ve Uluslararası Yasal Metroloji Organizasyonu (OIML) üyesi olarak, standartları uluslararası gereksinimlerle uygun hale getirmeye çalışmaktadır. (Kurumun web sitesi: www.psqca.com.pk)

Standartlar genellikle bölgesel standartlar ve İngiliz sistemi baz alınarak oluşturulmuştur. İthal ürünler için, yerli üretimde istenen ve beklenen standartlar aynen geçerlidir. Linki yukarıda yer alan 2022 İthalat Politikası Belgesi (545 (I) 2022 Import Policy Order) Ek N'de 159 ürünün ithal edilebilmesi için gerekli insan sağlığı ve güvenliği ile ilgili Pakistan standartlarının listesi yer almaktadır. İthal ve yerli ürünler aynı uygunluk değerlendirme prosedürüne tabi tutulmaktadır. PSQCA, uluslararası gereksinimlere paralel olarak halk sağlığı ve güvenliği (özellikle gıda ve ihraç ürünleri) ile ilgili zorunlu standartları belirlemektedir.

Ülkede uygulanan standardizasyon kurallarına aşağıdaki bağlantıdan ulaşmak mümkündür: (<https://www.psqca.com.pk/confirmity-assessment-ca/list-of-compulsory-item-to-meet-pakistan-standards>)

Test Etme, Muayene ve Belgelendirme

Pakistan Bilim ve Teknoloji Bakanlığı'na bağlı Pakistan Ulusal Akreditasyon Konseyi (PNAC), kalite altyapısını teşvik etmek ve uluslararası ticaret testlerini kolaylaştırmak için güvenilir hizmetler sunmayı amaçlamaktadır. Laboratuvarlar (test, ölçüleme, tıbbi), sertifikasyon kuruluşları, muayene kuruluşları, helal sertifikasyon kuruluşları, yeterlilik testi sağlayıcıları ve ürün sertifikasyon kuruluşları gibi uygunluk değerlendirme kuruluşlarını akredite etmektedir. (Kurumun web sitesi: <https://www.pnac.gov.pk>)

PNAC, Uluslararası Laboratuvar Akreditasyon İşbirliği'nden (ILAC) test ve kalibrasyon laboratuvarları için Karşılıklı Tanıma Anlaşması (MRA) imza sahibi statüsü elde etmiştir.

Uluslararası Akreditasyon Forumu (IAF) için de: Kalite yönetim sistemi, çevre yönetim sistemi ve ürün sertifikasyonuna dair Çok Taraflı Tanıma Anlaşması (MLA) imzacı statüsüne sahiptir.

Pakistan'da ithal mallar için yapılan denetim, ithal ürünlerin ithalatçıya gönderilmeden önce akredite bir kurum tarafından denetlendiği bir kalite kontrol sürecidir. Bu denetim, ithal malların gerekli standartları ve özellikleri karşıladığından emin olur.

1. Muayene Talebi: İthalatçı, malın türü, miktarı ve özellikleri dâhil olmak üzere sevkiyat hakkında gerekli bilgileri sağlayarak muayene talebinde bulunur.
2. Acente Seçimi: İthalatçı, saygın ve akredite edilmiş bir sevkiyat öncesi inceleme/muayene kuruluşunu tercih eder.
3. Muayene: Ajans, genellikle kendi laboratuvarlarında malların kalitesini ve Pakistan'daki düzenlemelere uygunluğunu inceleyerek denetimi gerçekleştirir. Bu süreç 2-4 gün içinde tamamlanır. Özel Denetim şirketleri de (örneğin HQTS; <https://www.hqts.com>) inceleme yapabilir ancak nihai sertifikalar yalnızca PSQCA tarafından verilir.
4. Belgelendirme (Sertifikasyon): Eşyanın muayene testinden geçmesi halinde acente, gönderinin gerekli standartlara uygun olduğunu teyit eden bir muayene sertifikası düzenler.
5. Gümrük İşlemleri: Muayene belgesi diğer gerekli belgelerle birlikte nihai işlem için gümrük idaresine sunulur.

İthalatta sevk öncesi muayenesi / incelenmesi zorunlu olan ürünler ve SÖİ için yetkilendirilmiş gözetim şirketleri ise Bakanlığımızın şu bağlantısında yer almaktadır:

[https://teknikengel.ticaret.gov.tr/sites/other/teknikengel/uploads/SEVK%20%C3%96NCES%C4%B0%20%C4%B0NCELEME%20\(1\).pdf](https://teknikengel.ticaret.gov.tr/sites/other/teknikengel/uploads/SEVK%20%C3%96NCES%C4%B0%20%C4%B0NCELEME%20(1).pdf)

Gıda, kozmetik, eczacılık ve deri ürünleri için helal sertifikası gerekmekte olup, aşağıdaki helal otoritelerine üye olan tüm ülkelerin helal sertifikaları (belgeleri) kabul edilmektedir.

- World Halal Authority (WHA)
- World Halal Food Council (WHFC)
- The Standards and Metrology Institute for Islamic Countries (SMIIC)
- Codex Alimentarius (FAO)

Gıda ürünleri, gıda dışı ürünler, elektrik ve elektronik ürünler; bitki ve bitkisel ürünler, hayvan ve hayvansal ürünler, balıkçılık, ilaç ve tıbbi ürünlerin ithalatında talep edilen belgelere dair ayrıntılı bilgiye Bakanlığımızın aşağıdaki bağlantısından ulaşılabilmesi mümkündür:

<https://teknikengel.ticaret.gov.tr/ulkeler>

Ambalaj, Paketleme ve Etiketleme

Pakistan'da paketler/kargolar genellikle bina dışında depolandığı için sıcağa ve neme maruz kalmaktadır. Paketleme yapılırken bu duruma dikkat edilmelidir. Ayrıca paketlerin ülkedeki kötü yükleme, boşaltma, aktarma şartlarına da dayanıklı olması gerekmektedir. Hasır, saman gibi paketleme malzemeleri Pakistan gümrük otoriteleri tarafından sağlık gerekçesi ile reddedilebilmektedir.

Paketlerde, üreticinin adı ve adresi, ürünün adı ve cinsi, taşıma ve yükleme sürecindeki uluslararası detay ve işaretler, menşe şahadetnamesi, üretim tarihi ve son kullanma tarihi gibi bilgilerin yazılması gereklidir.

Pakistan Ticaret Bakanlığınca 1 Temmuz 2019 tarihinde dil, logo, etiketleme ve helal sertifikasına dair yayımlanan Genelge'nin bir örneği şu bağlantıda yer almaktadır:

<https://www.commerce.gov.pk/wp-content/uploads/2019/02/20190219.pdf>

Bu çerçevede;

- Gıda ürünlerinin içindekiler ve detayları (örneğin kullanım talimatı) Urdu ve İngilizce dillerinde paketin üstüne basılmalı,
- Helal sertifikası logosu paketin üzerine basılmalı,
- Çıkartma, üst üste baskı (overprinting), pul / damga formunda etiketleme veya çizilmiş etiketleme olmamalıdır (menfi),
- IHAF veya SMIIC tarafından akredite edilmiş bir akreditasyon kuruluşu tarafından düzenlenen "helal sertifikası", sevkiyata eşlik etmelidir.

Konuya ilişkin detaylar için: <https://teknikengel.ticaret.gov.tr/ulkeler>

Ayrıca, bazı özel çok uluslu şirketler, paketlemede uluslararası standartları gözeterek Pakistanlı şirketlere uyum sertifikası verebilmektedir.

Teknik Engeller

Pakistan Dünya Ticaret Örgütü üyesi olduğundan TBT (Technical Barriers to Trade - Ticarete Teknik Engeller) hükümleri ile bağlıdır.

Pakistan'ın ithalatında hangi ürünlerin yasaklı, izne bağlı veya koşullara bağlı olduğu hususu 545 no.lu "SRO Import Policy 2022" mevzuatında belirtilmiş olup ilgili bağlantı aşağıdadır. Dayanak da 1950 tarihli İthalat ve İhracat (kontrol) Yasası'nın 3. Bölümü'nün (I) Alt Bölümü tarafından verilen yetkidir. (<https://www.commerce.gov.pk/wp-content/uploads/2022/04/IPO-2022-SRO-No.-545I-2022-dt.-22.4-2022.pdf>)

Yasal düzenleyici emirler (SRO) üzerinde yapılan güncellemelere Pakistan Ticaret Bakanlığı'nın şu bağlantısından ulaşılmaktadır: <https://www.commerce.gov.pk/sros>

İthalatta kalite ve standartlar açısından temel denetim kuruluşu PQSCA olup, adı geçen kurumun temel kuralları, 2008-Pakistan Standart Kuralları, 2008-2011 Pakistan Uyumluluk Değerlendirme Kuralları, 1981 Denetim Kurumları Kuralları, 2015-PSQCA Hizmet Düzenlemesi şeklinde olup kuralların içeriği ve detayları (<https://www.psqca.com.pk/about-us/rules>) bağlantısında mevcuttur.

Gıda ithalatında 47 kalem gıda eşyası için zorunlu standarda ve kontrole tabi ürün listesi ve sahip olması gereken standartlar: <https://psqca.com.pk/IE/ListOfMandatoryFoodItems.pdf>.

Gıda dışı 74 kalem muhtelif eşya (elektrik elektronik hariç) için zorunlu standarda ve kontrole tabi ürün listesi ve sahip olması gereken standartlar:

<https://psqca.com.pk/IE/ListOfMandatoryNonFoodItems.pdf>.

Elektrik-elektronik aygıtlardan ismen sayılmış 45 kalem muhtelif eşya için zorunlu standarda ve kontrole tabi ürün listesi ve sahip olması gereken standartlar:

<https://psqca.com.pk/IE/ListOfMandatoryElectrical&ElectronicsItems.pdf>.

Bahse konu ürün grupları için talep edilen standartların kodu / numarası yukarıdaki bağlantılarda yer alırken, bu standartların içeriğine ise şu bağlantıdan ulaşılabilen olup ürün bazında yer verilmiştir: <https://www.psqca.com.pk/confirmity-assessment-ca/list-of-compulsory-item-to-meet-pakistan-standards>.

İthalat kontrolleriyle ilgili başka bir kurum, Ulusal Gıda Güvenliği ve Araştırma Bakanlığı'na bağlı Pakistan Bitki Koruma Dairesi'dir (Department of Plant Protection-Pakistan). (Kurumun web sitesi: <http://plantprotection.gov.pk>)

Konuyla ilgili diğer bir kurum ise, Ulusal Gıda Güvenliği ve Araştırma Bakanlığı'na bağlı Hayvan Karantina Dairesi'dir (Animal Quarantine Department-AQD). (Kurumun web sitesi: <http://www.aqd.gov.pk>)

Ayrıca, Pakistan nüfusunun büyük bir çoğunluğu Müslüman olması nedeniyle bazı ürünler için Helal Sertifikası gerekmekte olup bu konuyla ilgili temel kurum "Pakistan Halal Authority"dir. (Pakistan Halal Kurumu: <https://www.pakistanhalalauthority.gov.pk>)

Öte yandan, bu kurumların rolünü de ihtiva eden, teknik engellerle ilgili ayrıntılı bilgiye Bakanlığımızın şu bağlantısından ulaşılabilmesi mümkündür:

<https://teknikenjel.ticaret.gov.tr/ulkeler>

Piyasaya arz edilen tüm ürünlerin güvenli ve kaliteli olmasını sağlamak ülkelerin en temel öncelikleri arasındadır. Bu amaçla, ürünlerin uyması gereken teknik kriterler (standartlar ve teknik düzenlemeler) ile ürünlerin bu kriterlere uygun üretildiğini belgeleyen uygunluk değerlendirmesi işlemlerine günümüzde daha fazla başvurulmaktadır. Standartlar, teknik düzenlemeler ve uygunluk değerlendirmesi prosedürleri, sınai, ekonomik ve ticari gelişmeye katkıda bulunan, insan can ve mal güvenliğini korumayı amaçlayan, modern ekonominin ve standardizasyon sisteminin temel taşlarıdır.

Bununla birlikte, standartlar, teknik düzenlemeler ve uygunluk değerlendirmesi işlemleri çoğu zaman insan sağlığı ve güvenliği gibi meşru amaçların ötesinde ticarete teknik engeller olarak adlandırılan ve uluslararası ticaretin serbest akışını olumsuz etkileyen engellere yol açmaktadır. Uluslararası kabul görmüş standartlardan farklı teknik kriterler belirlenmesi ve gerektiğinden katı test ve belgelendirme işlemlerinin zorunlu kılınması bu alandaki en önemli sorunlardır. Şeffaf bir şekilde kabul edilmeyen ve uygulanmayan bu düzenlemeler ihracatçı firmalar açısından ek külfet ve maliyetlere de yol açmakta ve rekabet edebilirliklerini güçleştirmektedir. İhracatta karşılaştığımız ticarete teknik engellerin önlenmesi, sürdürülebilir ihracat artışının sağlanması açısından da önemlidir.

Bu kapsamda, T.C. Ticaret Bakanlığı Ürün Güvenliği ve Denetimi Genel Müdürlüğü internet sayfasında konu ile ilgili ayrıntılı bilgi mevcuttur (<https://teknikenjel.ticaret.gov.tr/>). Ticarete Teknik Engeller İnternet Sitesi, ihracatçılarımızın ticarete teknik engeller alanında

yararlanacağı ve etkin olarak kullanacağı temel bir platform olarak yapılandırılmıştır. Bu çerçevede; ihracata konu ülkenin ticarete teknik engeller uygulamaları hakkında bilgi sahibi olunabilmekte, ihtiyaç duyulan ülke mevzuat ve uygulamaları hakkında ilave bilgiler Bakanlığımızdan talep edilebilmekte ve ihracatta karşılaşılan ticarete teknik engeller interaktif olarak Bakanlığımıza bildirilebilmektedir. Ticarete Teknik Engeller İnternet Sitesine üyelik suretiyle ilgilenilen ülke ve ürün gruplarına ilişkin taslak düzenlemeler e-posta ile günlük olarak gönderilmektedir. Ayrıca, firmalarımız ihracatlarını olumsuz etkileyebilecek diğer ülke düzenlemelerini taslak aşamasında öğrenip yorum yapabilmektedir. Ticarete Teknik Engeller İnternet Sitesine üyelik ücretsizdir.

2. PAZARIN ÖZELLİKLERİ

Fikri, Sınai Mülkiyet Hakları

Pakistan’da fikri mülkiyet hakları konusundaki yetkili kuruluş 2005 yılında kurulmuş olan “Intellectual Property Organization of Pakistan”dır (IPO). Pakistan’daki kanunlar genel olarak fikri mülkiyet haklarını korumaktadır. Buna rağmen, piyasalardan gözlemlenebildiği kadarıyla Pakistan’da mülkiyet hakları ihlallerinin yaygın olduğu ifade edilebilir. Bu da doğal olarak fikri sınai hakların korunması için bu haklara sahip firmalarca ek maliyet (marka patent davaları takipleri vb.) anlamına gelmektedir.

Pakistan, marka tescili konusunda Madrid Protokolü Tescil Sistemi’ne (WIPO) resmi olarak dahil olmuştur. Böylece, 24 Mayıs 2021 tarihinden itibaren Pakistan’daki tescilli marka sahipleri, basit prosedürleri yerine getirerek sisteme üye diğer ülkelerde de markalarını koruma altına alabilmektedirler.

Bu bağlamda ilgili mevzuatın tamamına ve marka, patent, telif hakkı, coğrafi işaret vb. IPR başvuru onay tescil vb. tüm işlemlere aşağıdaki bağlantıdan erişim sağlanabilmekte ve online başvuru imkanına ulaşılabilmektedir. (https://ipo.gov.pk/online_filing_guidelines)

Pakistan pazarına ülkemiz üreticileri kendi markalarıyla ürün satmakta iseler veya satacak iseler ürün markasının Pakistan’da ticari markasının IPO Pakistan’da tescil edilmesi önerilmektedir. Zira bazı Türk markalı ürünlerin zaman zaman Pakistan’da ticari marka tescili olmadığı için Pakistan’da benzer veya aynı ticari markalarla kullanılması vakalarına, dolayısıyla da firmalarımız için uzun ve zahmetli süreç gerektiren marka anlaşmazlıklarına şahit olunabilmektedir.

Dağıtım Kanalları

Pakistan’da ürünlerini pazarlamak isteyen yabancı şirketler yerel dağıtım servislerini kullanabilecekleri gibi kendi dağıtım zincirlerini de kurabilirler. 2 adet deniz limanına sahip olan Karaçi ülkenin ana dağıtım merkezidir ve büyük toptancıların çoğunluğu bu şehirde bulunmaktadır. Ülkenin dışa açılan diğer önemli limanı ise Gwadar limanıdır.

Pakistan’da toptan satış piyasası oldukça gelişmiştir. Dağıtım ağını oluşturan çok sayıda toptancı bulunmaktadır. Pazarın büyük olduğu durumlarda bir tane ana dağıtımçı tayin edilebilir. Ana dağıtımçı yan dağıtımçılara ulaşarak, ya da doğrudan tüketiciyle irtibat kurarak mal satışını gerçekleştirir. Karaçi dışında büyük ithalatçı ve toptancılar Punjab Eyaleti’nde de yoğunur (Lahor, Faysalabad, Sialkot, Gujrat, Gujranwala ve Multan şehirleri gibi).

Pazarda fiziksel olarak bulunmanın gerektiği durumlarda, Pakistan’da şirket kurulabilir, şube açılabilir veya “franchise” verilebilir.

Diğer taraftan, 2026 yılı Şubat ayındaki Pakistan-Afganistan savaşının etkisiyle Afganistan gümrük kapılarının kapatılması nedeniyle bazı ürünlerin tedarik zincirinde aksamalar yaşanmıştır.

Tüketici Tercihleri

Pakistan halkının satın alma gücünün düşük olmasının da etkisiyle ülkede tüketilen ürünler genel olarak düşük kaliteli ve ucuz ürünlerdir. Bu tür ürünler de genel olarak Çin'den ithal edilmektedir. Ülkemizden ithal edilen ürünler, yüksek kaliteli ve güvenilir ürünler olarak değerlendirilmekte ve halkın gelir seviyesi orta ve yüksek olan kesimine hitap etmektedir.

Pakistan'daki üst ve orta sınıf gelir grubuna dahil tüketicilerin alışverişlerini genel olarak alışveriş merkezlerinde yapmak yönünde bir eğilimleri olup, bu gelir gruplarına yönelik olarak başta hazır konfeksiyon ve kozmetik olmak üzere ürünlerimizin bu alışveriş merkezlerinde açılacak mağazalar yoluyla satışı mümkün bulunmaktadır.

Pakistanlı tüketici zihnindeki ülkemiz ürünlerinin kalitesinin yüksek olduğu algısı dikkate alındığında, firmalarımızın doğrudan mağaza açmak veya "franchise" vermek yoluyla piyasaya girebileceklerdir. Bütün sanayi ürünlerinde distribütörler aracılığıyla pazara giriş yapılabileceği gibi kozmetik, temizlik malzemeleri ile tüm gıda ürünlerinde zincir marketler aracılığıyla pazara giriş imkanlarının değerlendirilmesinin uygun olacağı; ayrıca, süt ürünleri, bisküvi, makarna, salça vb. gıda ürünlerinde, mobilya, tekstil, tekstil kimyasalları ile gübre ürünlerinde yerel şirketlerle üretim konusunda ortak girişimler yapılmasının üretim maliyetlerinin düşürülmesinde (dünyanın en ucuz emek gücüne sahip ülkelerinden birisi olarak) fayda sağlayabileceği düşünülmektedir.

Satış Teknikleri ve Satışı Etkileyen Faktörler

Ülkede zincir market sayısı sınırlı olmakla birlikte toptan satış yöntemi ve buna bağlı küçük satış birimleri (bakkal) ile tüketiciye ulaşıldığı söylenebilir. Ayrıca özellikle büyük şehirlerde son yıllarda alışveriş merkezlerinde artışlar gözlemlenmiştir. Fuarlar en çok Lahor (3 büyük salon /hall) ve Karaçi'de (6 büyük salon/hall) düzenlenmekte olup, bu fuarlar ürünlerin satış ve tanıtımda önemli rol oynamaktadır.

Reklam ve promosyonlar konusunda, kurumsal büyük reklam firmalarının kullanılması uygun olacaktır. En çok kullanılan reklam metotları ise internet, televizyon ve gazeteler aracılığıyla yapılan reklamlar ile radyo, billboard, periyodik ve ticari yayınlardır.

Bunun yanında dünyadaki trende paralel olarak e-ticaret kanalıyla online satışlarda gözle görülür bir işlem hacmi dikkate çekmektedir. OLX, Daraz ve PakWheels en bilinen ve yoğun kullanılan online kanallardır.

Diğer taraftan, işlem kolaylığı sağlaması bakımından Easypaisa and JazzCash gibi online dijital ödeme kanalları Pakistan'da mevcuttur.

Kamu İhaleleri

Pakistan, DTÖ Kamu Alımları Anlaşması'na taraf değildir. Ancak, DTÖ Kamu Alımları Anlaşması'nı gözlemci olarak takip etmektedir. Pakistan'da kamu alımları, 2002 Kamu İhale Düzenleme Otoritesi Yönetmeliği ve 2004 Kamu İhale Kuralları çerçevesinde Kamu İhale

Düzenleme Otoritesi (Public Procurement Regulatory Authority-PPRA) tarafından düzenlenmektedir. PPRA'ya görevlerini yerine getirme adına gereken güç verilmiş olsa da mevzuatta herhangi bir yaptırım belirlenmediği için cezalandırma yetkisine sahip değildir. Kamu alımlarına ilişkin kurallar ve yönetmeliklerin yayımlanması ile kamu alımlarında hesap verebilirlik ve şeffaflık düzeyi artmıştır.

Diğer taraftan, Maliye Bakanlığı'nın verdiği yetkiyle bütün bakanlıklar ve bağlı kuruluşlar, kendi alımlarını yapabilmektedirler. Eyalet hükümetleri ise kamu alımlarını anılan yönetmelik çerçevesinde kendi kurmuş oldukları ihale kurumları tarafından yürütmektedir. Mevcut rejime göre yabancı şirketlerin kamu ihalelerine katılımına bir sınırlama getirilmemiştir.

Pakistan'da kamu ihaleleri de dahil olmak üzere ihalelerin takip edilebileceği önemli adresler aşağıda yer almaktadır.

- Public Procurement Regulatory Authority: <http://www.ppra.org.pk>
- Asian Development Bank: <https://www.adb.org>
- Dünya Bankası: www.worldbank.org
- China Pakistan Economic Corridor: <http://cpec.gov.pk>
- Pakistan Water & Power Development Authority: <http://www.wapda.gov.pk>
- National Engineering Services Pvt. Ltd.: <http://www.nespak.com.pk>
- National Highways Authority: <http://nha.gov.pk>
- Pakhtunkhwa Energy Development Organization: <http://www.pedo.pk>
- AJK Power Development Organization: <http://pndajk.gov.pk>
- Punjab Irrigation Department: <http://irrigation.punjab.gov.pk>
- Punjab Procurement Regulatory Authority: <http://ppra.punjab.gov.pk>
- Sindh Public Procurement Regulatory Authority: <http://e.pprasindh.gov.pk/>

3. ÖNEMLİ SEKTÖRLER

Tarım ve Hayvancılık

Pakistan ekonomisinde tarım ve hayvancılık sektörü en önemli sektör konumundadır. GSYİH'nin yaklaşık dörtte biri tarım ve hayvancılık sektöründe üretilmekte, ayrıca işgücünün de yaklaşık yarısı da bu sektörde istihdam edilmektedir. Hayvancılık sektörünün ürettiği GSYİH, tarım ve hayvancılık sektörünün toplam olarak ürettiği GSYİH'nin yaklaşık yarısını oluşturmaktadır. Tarım ülkenin işlenmiş tarım ve sanayi sektörlerine hammadde ve döviz girdisine önemli katkı sağlamaktadır. Tarımsal alanda kendi kendine yeterlilik hükümetlerin öncelikli hedefi olarak yer almaktadır.

Ülkenin önemli tarım ve hayvancılık ürünleri; pamuk, pirinç, şeker kamışı, buğday, mısır, inci darısı, nohut, soğan, patates, mango, süt, et, balık, yumurta, susam, elma, narenciye, hurma, muz, lahana (Pencap / Indus nehri kolları ve Balucistan).

Pakistan önemli bir süt üreticisi olmasına rağmen süt işleme kapasitesi çok kısıtlı düzeydedir. Pakistan belirli tarım ürünlerinde dünyada önemli bir konuma sahiptir (Pirinç, pamuk, şeker kamışı gibi)

Pencap eyaleti ülkenin tarım ambarı statüsünde çok verimli arazilere sahip olup yılda en az üç hasat (alternatifli olarak pirinç, şeker kamışı, mısır, buğday vb.) alınabilmektedir.

Pakistan'da toprak reformu gerçekleştirilmediğinden, ekilebilir alanların yarısından daha azı küçük çiftlikler tarafından işletilmekte, diğer ekilebilir alanlar ise sayıları daha az olan büyük toprak sahipleri tarafından çoğunlukla emek yoğun yöntemlerle işletilmektedir.

Asya Kalkınma Bankası 2025 yılı sonunda, tarım başta olmak üzere bazı sektörlerin gelişimi için 381 milyon USD tutarında, kamu iktisadi teşebbüslerinin (KİT/SOE) reformu için 540 milyon USD ve su kaynaklarının iyileştirilmesi için 48 milyon USD tutarında finansal destek paketini onaylamıştır.

Tarım ve hayvancılık sektöründe etkili olan kurum ve kuruluşlar ile STK'ların önemli bir kısmına aşağıdaki adreslerden ulaşılabilir.

- Pencap Eyaleti Gıda Otoritesi (Punjab Food Authority): <https://pfa.gop.pk>
- Pakistan Pirinç İhracatçıları Derneği (Rice Exporters Association of Pakistan): <http://reap.com.pk>
- Pakistan Un Fabrikaları Derneği (Pakistan Flour Mills Association): <http://www.thepfma.com>
- Pakistan Şeker Fabrikaları Derneği (Pakistan Sugar Mills Association): <http://www.psmacentre.com>
- Pakistan Ürün Koruma Derneği (All Pakistan Crop Protection Association): www.pcpa.pk
- Pakistan Ürün Yaşatma Derneği (Crop Life Pakistan Association): <http://www.croplifepakistan.org>
- Pakistan Süt Ürünleri-Mandıracılar Derneği (Pakistan Dairy Association): <https://www.pda.com.pk>
- Pakistan Sebze Meyve İth. İhr. ve Tüccarları Derneği (All Pakistan Fruit & Vegetable Exporters & Importers & Merchants Association): <http://www.pfva.net>

-Pakistan Kuru Yemiş İth. İhr. Derneği (All Pakistan Dry Fruit Importers & Exporters Association): <https://apdiea.org.pk>

Sanayi

Sanayi sekt6r6 6lkenin GSYİH'sinin yaklaşık %20'sini oluşturmakta olup, 6lkenin başlıca sanayi dalları: Pamuk ve y6n dokumacılığı, iplik ve hazır giyim, deri ve deri mamulleri, cerrahi malzemeler, g6bre, imento, bakır, sağlık ve eczacılık 6r6nleri, spor eşyaları, hazır gıda ve şeker, kimyasal maddeler, kağıt, inşaat malzemeleridir. Dikkati çeken 6nemli bir husus ise sanayide aşırı d6zeyde emek yoğun (emeğin diğer 6lkelere g6re çok ucuz olmasının da etkisiyle) bir 6retim modelinin mevcut olduğudur.

Devlet tarafından uygulanan destek programlarının da katkısıyla iplik, tekstil, dokuma, şeker rafinecilik gibi bazı sekt6rler gelişme g6stermiştir. Sanayinin ihracata katkısı giderek artış g6stermektedir.

6lkede, pamuk ve y6n dokumacılığı, iplik ve hazır giyim, deri ve deri mamulleri, cerrahi malzemeler, g6bre, imento, bakır, sağlık ve eczacılık 6r6nleri, spor eşyaları, hazır gıda ve şeker, kimyasal maddeler, kağıt, inşaat malzemeleri 6nemli sanayi 6r6nleri arasındadır.

Hizmetler

Pakistan'ın hizmetler sekt6r6 gelişen finans hizmetleri ve bilişim teknolojileri (IT) hizmetleri sayesinde hızla b6y6mektedir. 6lke gayri safi milli hasılasının yaklaşık %55'i hizmetler sekt6r6nden elde edilmektedir. Yurtdışındaki Pakistanlıların aile 6yelerinin ve yakınlarının ziyaretleri dışında, 6lkenin dış 6lkelerden gelen y6ksek gelirli turist sayısı oldukça sınırlıdır. 6lkenin turizm sekt6r6 altyapı ve tesisleşme eksiklikli ile ter6r riski nedeniyle potansiyelinin çok altında kalmıştır. Ancak son bir yılda 6lkenin bazı şehirlerinin turizm destinasyonu olması y6n6nde adımların atıldığı g6r6lmektedir.

Bununla birlikte, 6lkenin diğer alanlarında olduğu gibi turizm alanında da potansiyeli y6ksektir. Himalaya sıradağları yakınlarında ve 6lkenin kuzeyinde yer alan Gilgit-Baltistan b6lgesinde bazı doğa manzaraları Pakistan'ın doğal harikası olarak tarif edilmektedir. Ayrıca 6lkede tarihi yapılar ve kaleler/surlar tarihi zenginlikleri arasındadır. 6lkenin ikinci b6y6k şehri Lahor'da yer alan ve eski Lahor diye adlandırılan tarihi alan oldukça zengin k6lt6rel mirasa sahiptir. H6k6metler 6lkenin 6zellikle kuzey kısımlarında bulunan turistik potansiyeli değerlendirmek konusunda çaba g6stermektedirler.

Pakistan, giderek k66len deniz filosu y6z6nden taşımacılık konusunda sıkıntı içindedir. Deniz taşımacılığında kamu firmalarının imtiyazlı rol6 nedeniyle sekt6r6n b6y6mesi konusunda endişeler oluşmaktadır.

6lkedeki kayıtlı bilişim ve alt sekt6rlerinde faaliyet g6steren, "Pakistan Software Export Board"a (PSEB) tescil edilmiş kayıtlı firma sayısı 2024 yılsonu itibariyle 18.000'e yaklaşmıştır. Pakistan H6k6meti bilişim sekt6r6n6n ihracat potansiyelinin farkında olup hem politika hem

de kaynak tahsisi olarak bu sektöre çok önem vermekte, böylece Pakistan'ın bilgisayar yazılımı sektörü son birkaç yıldır istikrarlı bir şekilde büyüme kaydetmektedir.

Hizmet ticareti istatistikleri ise Pakistan'ın Merkez Bankası tarafından yayınlanmakta ve IMF'nin öngördüğü Ödemeler Dengesi ve Uluslararası Yatırım Pozisyonuna göre gözlemlenmektedir.

Pakistan'da yazılım şirketlerinin üslendiği 27 teknopark bulunmaktadır. Bu teknoparklarda 200'e yakın şirketi bulunmaktadır.

Madencilik

Pakistan'da madencilik sektörü ülke GSYİH'sinin yaklaşık %3'ünü oluşturmasına rağmen, sektörün ihracat potansiyeli yeterince değerlendirilmemektedir. Pakistan madencilik sektörünün ihracatı bu sektördeki tüm dünya ihracatının yaklaşık %0,1'ini teşkil etmektedir.

Pakistan, zengin mineral kaynaklarına sahip bir ülkedir. Özellikle;

- Nadir Toprak Elementleri: Pakistan, nadir toprak elementlerinin (lantanitler) yer aldığı bazı bölgeleri içermektedir. Balochistan, Sindh ve özellikle Gilgit-Baltistan bölgeleri, potansiyel NTE kaynakları olarak öne çıkmaktadır. Gilgit bölgesindeki dağlık alanlar, nadir toprak elementleri açısından zengin yataklar barındırmaktadır.
- Diğer Kritik Ham Maddeler: Bakır, altın, çinko, lityum ve kobalt gibi kritik madenler de Pakistan'da önemli rezervlere sahiptir.

Ayrıca akuamarin, topaz, yakut, zümrüt, turmalin gibi değerli ve/veya yarı değerli taşlar mevcuttur. Pakistan'da bulunan Khewra Salt Mine, dünyanın en büyük 2. tuz madenidir.

Ülkenin kuzey bölgelerinde yer alan KPK (Khyber Pakthunkhwa) eyaleti özellikle değerli ve yarı değerli taşlar açısından rezervler barındırmakta olup ayrıntılı bilgiye ve fırsatlara (<https://kpmineals.gov.pk>) bağlantısından erişim sağlamak mümkündür.

Yine Pakistan'ın güney batısında yer alan Baluchistan eyaleti de maden ve mineraller açısından potansiyel barındırmakta olup, ilgili kurumun web adresi aşağıdadır:

<https://mmd.balochistan.gov.pk/about-us>

- Madencilik Yasası (Mineral Development Act, 1958): Bu yasa, madencilik faaliyetlerini düzenleyen temel yasadır. Yasa, maden ruhsatı alma, çevresel etki değerlendirmesi ve madencilik faaliyetlerinin denetimi gibi konuları kapsamaktadır.
- Madencilik Yönetmelikleri (Mining Regulations): Yerel yönetimler, madenlerin işletilmesi ve ruhsatlandırılması için çeşitli yönetmelikler geliştirmiştir. Bu yönetmelikler, maden çıkarma yöntemleri, iş güvenliği standartları ve çevresel koruma önlemleri gibi konuları içermektedir.
- Çevre Koruma Yasası (Pakistan Environmental Protection Act, 1997): Madencilik faaliyetlerinin çevresel etkilerini kontrol altına almak amacıyla uygulanmaktadır. Bu

yasa, çevresel etki değerlendirmesi (ÇED) süreçlerini zorunlu kılarak, doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımını teşvik etmektedir.

Pakistan'da madencilik sektörünün geliştirilmesinden sorumlu kuruluş Petrol ve Doğal Kaynaklar Bakanlığı'na bağlı "Pakistan Mineral Development Corporation"dır (PMDC). Pakistan Hükümeti, madenleri geliştirmek ve sektördeki üretimi artırmak amacıyla Çin ile çok sayıda ortak yatırım oluşturmuştur.

İslamabad'da geçtiğimiz 2025 yılının Nisan ayında tertip edilen "Pakistan Minerals Investment Forum 2025", söz konusu ülkeye birçok küresel yatırımcının talebini edinmek açısından olanak sağlamaktadır.

Bunun yanı sıra, ülkenin bir gerçeği de kaçak madenciliktir ki özellikle Balucistan ve Khyber Pakthunkhwa'da bu minvalde kaçak madencilige karşı önlemler alınıp cezaî müeyyideler uygulanmaktadır.

Potansiyel İş Birliği Fırsatları:

Pakistan, kritik ham maddeler ve nadir toprak elementleri alanında aşığıdaki potansiyel iş birliği fırsatlarına sahiptir:

- Teknoloji Transferi: Yurt dışındaki firmalarla iş birliği yaparak madencilik teknolojilerinin geliştirilmesi. Özellikle, çevre dostu madencilik yöntemlerinin benimsenmesi, sürdürülebilir bir yaklaşım için kritik öneme sahiptir.
- Araştırma ve Geliştirme: Üniversiteler ve araştırma kurumları ile işbirlikleri kurarak yeni mineral keşifleri ve işleme tekniklerinin geliştirilmesi. Bu bağlamda, üniversitelerin maden mühendisliği programları güçlendirilmeli ve sanayi ile iş birliği artırılmalıdır.
- Uluslararası Yatırım: Yabancı yatırımcıların Pakistan'daki maden projelerine katılımını teşvik eden politikaların geliştirilmesi, yeraltı madenlerinin ekonomiye kazandırılması için önem arz etmektedir.

Enerji

Pakistan'ın enerji tüketiminin %80'i petrol ve gazdan karşılanmaktadır. Petrol, başta Suudi Arabistan olmak üzere Orta Doğu ülkelerinden, gaz ise İran'dan ithal edilmektedir. Pakistan'da, sıvılaştırılmış doğal gaz (LNG), sıvılaştırılmış petrol gazı (LPG) ve kömür diğer enerji kaynakları olarak sayılabilir. SSGCL (Sulphur and Gas Corporation Limited) ve SNGPL (Sulphur and Natural Gas Pipeline Corporation Limited) adlı şirketler ise başat doğalgaz ve LNG dağıtım distribütörleridir.

Bilindiği üzere 2026 yılı Şubat ayı sonunda başlayan İran-İsrail/ABD savaşının tüm dünyada olduğu gibi Pakistan'da da meydana getirdiği yan etkileri nedeniyle, ülkede petrol ürünleri perakende satış fiyatı yaklaşık %65 oranında artırılmış olup, petrol/gaz tasarrufu sağlamak üzere Cuma günleri evden çalışma sistemine geçilmiş restoran ve kafelerin ise çalışma saatleri sınırlandırılmıştır.

Hidro enerji ülkenin toplam enerji ihtiyacının yaklaşık %13'ünü karşılamakla birlikte diğer yenilenebilir enerji kaynaklarının payı oldukça düşük seviyedir. Pakistan'da enerji arzındaki (özellikle elektrik ve gaz) düzensizlikler ve kesintiler nedeniyle ülke ekonomisinin her alanı zarar görmekte olup, son yıllarda artırılan hidro enerji yatırımları ile bu sorunun üstesinden gelinmeye çalışılmaktadır. Enerji arzı yetersizliğinin de etkisiyle günlük elektrik kesintilerine sıklıkla rastlanılmaktadır. Elektriğin izinsiz kullanımının yaygın olması nedeniyle ülke dünyanın en pahalı elektrik fiyatlarına sahip ülkelerinden birisidir. Pahalı elektrik tedariki hem hane halkını hem de işletmeleri büyük maliyetlerle karşı karşıya bırakmaktadır.

WAPDA (Water and Power Development Authority), Pakistan'da su, elektrik üretimi ve dağıtımından sorumlu birincil kamu sektörü kuruluşudur.

Ülke yenilenebilir enerji alanında önemli atılımlar yapmakta olup önemli hedef ve bilgilere aşağıdaki bağlantıdan ulaşabilmektedir.

(<https://power.gov.pk/SliderDetail/MDhIZDE5OTUtOTMOZi00NGNjLWlyMjEtZjNiZTcxZDBjNTc0>)

Pakistan'ın petrol ve gaz ürünlerinde düzenleyici kurumu "Oil and Gas Regulatory Authority"dir (OGRA). (www.ogra.org.pk)

Ülkemizin enerji alanında faaliyet gösteren önemli şirketlerinden birisi olan Zorlu Enerji Pakistan'da rüzgâr enerjisinden elektrik üretmekte ve güneş enerjisi için de yatırımlarına devam etmektedir. Ayrıca, iki ülkenin Enerji Bakanlıklarına bağlı birimler arasında geçen yıl imzalanan anlaşmaya göre, Karaçi açıklarında belirli alanlarda ortak petrol-gaz arama faaliyeti için anlaşma sağlanmıştır.

4. PAZARDA DİKKAT EDİLMESİ GEREKEN HUSUSLAR VE DİĞER BİLGİLER

İş Kültürü

Pakistan iş kültüründe açık kapı politikası geçerlidir. Toplantılarda dahi kapılar herkese açık tutulmakta ve beklenmedik müdahaleler olabilmektedir. Toplantılara zamanında ve hazırlanmış olarak gidilmelidir. Pakistan'daki özel sektör firmaları uluslararası şirketlerin çalışma stiline alışkın olduklarından dolayı zamanlamaya çok fazla önem verirler. İş görüşmelerinde ilk tanışmadan sonra kartvizit değişimi yapılmaktadır. Üniversite derecesi veya profesyonel unvanlar gibi sosyal statü gösteren bilgilerin kartvizitte olması faydalıdır.

Şirketlerde hiyerarşik bir yapı vardır. Kararlar şirketin en üstteki kişisi tarafından alınmaktadır.

Ayrıca, Pakistan'da Ramazan ayı süresince randevuların alınmamasına özen gösterilmelidir. Çalışma hayatı resmen olmasa da bu ayda gayri resmi olarak yavaşlama ve hatta bazen durma noktasına gelebilmektedir ve bu ayda öğleden sonra saat 14:00'dan sonra kamu dairelerinde bir yetkili bulmak oldukça zordur.

Yapılan görüşmelerden edinilen bilgilere göre Pakistan ekonomisinin %90'ı küçük ve orta büyüklükte işletmelerden oluşmaktadır. Söz konusu ülkede girişimci çıkmasından ziyade aile şirketi olarak iş yaşamı genellikle devam etmektedir.

Pakistan temel olarak İngiliz Hukuk Sistemi'ni esas almaktadır. Dava türü ve bazında değişse de genel olarak Pakistan hukuk sisteminin ağır ve yavaş işlediği, davaların uzun sürdüğü söylenebilir. İhale edilmiş olan kamu projeleri sonradan mahkeme kararlarıyla durdurulabilmekte ve uzun süren davalar firmaların büyük zararlar görmesine ve uzun yıllar davalarla meşgul olmasına yol açabilmektedir.

Ülkenin iş kültürünün bir etkisi olarak ordu mensupları da kamu ya da yarı kamu nitelikli iş dünyasında etkin olabilmekte ve uzun yıllardır oluşan bir geleneğin sonucu bağlamında özellikle emekli binbaşılar, albaylar, generaller özel sektörde ve dernek/vakıflarda üst düzey yönetici olarak görev yapabilmektedirler.

Para Kullanımı

Pakistan'ın para birimi Pakistan rupisidir (PKR). Pakistan'da günlük hayatta nakit para kullanılması yaygın olup, kredi kartı veya çek kullanımı nispeten azdır. Ancak Hükümet aldığı bir dizi tedbirlerle kart kullanımını yaygınlaştırmayı hedeflemiş, bu önlemin de etkili olmaya başladığı gözlemlenmiştir. Örneğin, restoran harcamalarında kartlı ödemede nakit ödemeye nazaran düşük satış vergisi uygulanması gibi.

SBP (Merkez Bankası) verilerine göre yaklaşık 47 milyon kartın %64'ünü banka kartı (debit cards), %22'sini sosyal refah kartları (social welfare cards) %10'unu ATM kartları, %4'ünü de kredi kartları (credit cards) oluşturmaktadır. 2025 yılında ülkede kredi kullanımında önemli artış görülmüştür.

Restoranlarda, alışveriş merkezlerinde kredi kartı ile ödeme yapıldığı vakit %5, nakit ile ödeme yapıldığı vakit %15 satış vergisi kesilmektedir bunun nedeni vergi kaçırmayı önlemek için daha fazla miktarda parayı ekonomiyeye dahil etme gayesidir.

Pasaport ve Ülkeye Geçici Giriş Vizesi Uygulaması

Umuma mahsus pasaport sahipleri vizeye tabidir. Diplomatik, hizmet ve hususi pasaport sahipleri vizeden muaf olup, bu kişiler ülkeye girişten itibaren 3 ay içerisinde ülkeden çıkış yapmak veya vize sürelerini uzatmak zorundadırlar. Turist vizesi üç ay süre ile verilmektedir. İş vizesi 5 yıllık çok girişli verilebilmekte ancak, üç aylık periyotlarda çıkış yapılması gerekmektedir.

Yolcu ve turistlerin Pakistan'a giriş ve Pakistan'dan çıkışlarda uymaları gereken gümrük mevzuatına ilişkin rehber aşağıdaki bağlantıda mevcut olup incelenmesinde fayda görülmektedir. (<https://www.fbr.gov.pk/category/travel-guide/51149/80881/%20131182>)

Resmî Tatiller ve Mesai Saatleri

Sabit resmî tatil günleri şu şekildedir:

- 23 Mart: Pakistan Günü
- 5 Şubat: Keşmir Günü
- 1 Mayıs: İşçi Bayramı
- 14 Ağustos: Bağımsızlık Günü
- 25 Aralık: Quaid-e-Azam'ın Doğum Günü

Değişken resmî tatil günleri şu şekildedir: Pakistan'da dini bayramlar, kandiller ve aşure günü de resmî tatiller arasındadır.

Çalışma Saatleri:

- Kamu Kurumları: (Pazartesi-Cuma) 09.00-16.00
- Özel Sektör: (Pazartesi-Cuma) 09.00-17.00
- Bankalar: (Pazartesi-Cuma) 09.00-17.00
- Mağazalar: (Pazartesi-Cuma) 10.00/11.00-21/22.00 Genel olarak pazar günü mağazalar kapalıdır.

Yerel Saat

Pakistan UTC+5 saat diliminde yer almaktadır. Ülkemizle Pakistan arasında 2 saatlik yerel saat farkı mevcut olup, Pakistan 2 saat ileridedir.

5. ŞİRKET KURULUŞU VE İŞ YAPMA İLE İLGİLİ BİLGİLER

Şirket Türleri

Pakistan'da çeşitli şirket türleri vardır, bunlar:

1. Özel Limited Şirket (Private Limited Company): Bu, şirketin borçları için sınırlı sorumluluğu olan hissedarlar olarak bireyler tarafından sahip olunan ve kontrol edilen bir özel bir şirket türüdür. Özel limited şirkette en az iki hissedar olmalıdır. Hisseler halk tarafından satın alınamaz. Özel bir şirketin tüm Pakistan'da istediği kadar ofisi olabilir.
2. Anonim Şirket (Public Limited Company): Bu, şirketin borçları için sınırlı sorumluluğu olan hissedarları tarafından sahip olunan ve kontrol edilen bir şirket türüdür. Ancak, bir anonim şirketin en az yedi hissedarı olmalıdır ve hissedar sayısı için azami bir sınır yoktur. Bu tür şirketler genellikle bir borsada listelenir ve hisseleri halk tarafından alınıp satılabilir. Bir anonim şirketin ayrıca tüm Pakistan'da çok sayıda ofisi olabilir.
3. Tek Üyeli Şirket (Single Member Company): Bu, yalnızca bir hissedarı olan bir tür özel limited şirkettir. Tek üyeli özel limited şirket, tüm Pakistan'da çok sayıda ofise sahip olabilir.
4. Yabancı Şirket (Foreign Company): Bu, Pakistan dışında kurulmuş ancak ülke içinde ticari faaliyetler yürüten bir şirkettir. Yabancı bir şirketin Pakistan'da iş yapabilmesi için Pakistan Menkul Kıymetler ve Borsa Komisyonu'na (SECP) kayıt yaptırmayı gerektirir.
5. Ortaklık Şirketi / Kişiler Derneği (Partnership Firm/Association of Persons-AOP): Bir iş faaliyeti yürütmek için bir araya gelen iki veya daha fazla kişiden oluşan bir tür işletme varlığıdır ve genellikle "ortaklar" olarak anılırlar. Bir ortaklık şirketi (AOP) ve ortaklarının sorumluluğu aynı kabul edilir. Bir bölgede istediği kadar ofise sahip olabilir.
6. Sınırlı Sorumlu Ortaklık (Limited Liability Partnership-LLP): Bu, ortakların LLP'deki katkıları ölçüsünde sınırlı sorumluluğa sahip olduğu bir ortaklık işletmesi türüdür. Sınırlı sorumlu ortaklık ayrıca tüm Pakistan'da birçok ofise sahip olabilir.
7. Şahıs Şirketi (Sole Proprietorship): Bu, işletmenin tüm borçlarından ve yükümlülüklerinden kişisel olarak sorumlu olan bir birey tarafından sahip olunan ve işletilen bir işletme türüdür. Şahıs şirketi, yalnızca kayıtlı tek iş adresinde iş yürütebilir.

Şirket Kurma Prosedürü

Pakistan'da şirket kurulumuna ilişkin esaslar "1984 Companies Ordinance" ve bu mevzuatta bazı değişiklikler yapmış olan "2017 Companies Act" ile belirlenmiştir.

Özel bir limited şirketi kurmak için, ilk olarak şirket unvanının kullanılıp kullanılmayacağını "Security and Exchange Commission of Pakistan" (SECP) kurumundan kontrol edilmesi gerekmektedir.

Şirket kuruluşu için aşağıdaki belgelerin ve formların SECP'ye sunulması gerekmektedir:

- Şirket ana sözleşmesi,
- Ulusal kimlik kartlarının suretleri (Pakistan vatandaşları için),
- İlgili ülkenin Pakistan Büyükelçiliği tarafından usulüne uygun olarak tasdik edilmiş pasaport suretleri (yabancı ülke vatandaşları için),
- Taahhütname,
- Şirket adres bildirim formu,
- Şirket ortaklarına ilişkin bilgi formu,
- Şirketin kuruluş işlemlerini şirket ortakları takip etmeyecekse, şirket sözleşmesinde yer alan bütün ortakların imzasıyla, şirketin kuruluş işlemlerini tamamlamak üzere yetkilendirilecek avukat için düzenlenmiş noter onaylı vekaletname,
- Yabancı şirketler için hangi bölgede faaliyet gösterildiğine dair form,
- Kayıt ücretinin ödendiğine ilişkin makbuzun sureti.

Evrakların incelenmesi sonucunda SECP tarafından şirketin kuruluş belgesi yayınlanır. Özel bir limited şirketin kuruluş sürecinin, gerekli belgelerin SECP'e sunulduğu günden itibaren genellikle iki haftada tamamlanması öngörülmekle birlikte bu sürenin uzaması yaygındır.

Yabancı şirketlerin kuruluş için SECP'e başvurmadan önce "Board of Investment" dan (BOI) izin yazısı almaları gerekmektedir.

Şube Açmak: Yabancı şirketlerin Pakistan'da şube ve irtibat bürosu açma izinleri "Board of Investment" (BOI) tarafından verilmektedir. Yabancı şirketler tarafından Pakistan'daki kamu veya özel sektör ile sözleşme yükümlülüklerini yerine getirmek için şube açılabilir. Ancak şubelerin faaliyetleri, imzalanan sözleşmeler ile sınırlı tutulmakta, herhangi bir ticari faaliyette bulunmalarına izin verilmemektedir. Şube faaliyetlerinden elde edilen gelir, vergisi ödendikten sonra şirket merkezine gönderilebilmektedir. Para transferi, Pakistan Merkez Bankası'nın döviz mevzuatında belirtilen prosedürler çerçevesinde normal bankacılık kanalı ve vergi düzenlemeleri uyarınca yetkili bir banka aracılığıyla yapılabilmektedir.

Döviz kuru, Döviz Düzenleme Yasası (The Foreign Exchange Regulation Act-FERA) kapsamında Pakistan Merkez Bankası tarafından sağlanmaktadır.

Temsilcilik Açmak: Yabancı firmalar tarafından ürün tanıtımı, teknik danışmanlık, iş birliklerinin araştırılması ve ihracatı geliştirme adına temsilcilik açılabilen, ancak herhangi bir ticari faaliyette bulunmalarına izin verilmemektedir. Başvuru süreci, ilgili diğer kurumların da görüşünün sorulması nedeniyle 7 hafta civarında sürmektedir.

Detaylı bilgi aşağıdaki bağlantıdan ulaşılabilen Şirketler Kanunu'nda (The Companies Act) yer almaktadır: <https://www.secp.gov.pk/document/the-companies-act-2017-updated-18-aug-2022>.

Sigorta

Pakistan'da, Hükümet tarafından desteklenen sigorta ve emeklilik planlarından sadece kamudaki nüfusun küçük bir bölümü faydalanabilmektedir. Sigorta imkanları şehir

merkezlerinde ve resmî kurumlarda çalışanlar açısından oldukça elverişli iken, nüfusun çoğunluğunun yaşadığı kırsal alanlarda kayıt dışı istihdam yaygındır.

Kamu kurumlarında çalışanlar için emeklilik ve sosyal güvenlik hakları sosyal sigortalar ve işçi refah programlarıyla sağlanmaktadır. Yarı devlet şirketleri ve özel sektörde sosyal güvenlik uygulamaları Federal Hükümet'e bağlı "Employees Old Age Benefits Institution" (EOBI) ile eyalet hükümetlerine bağlı "Employees Social Security Institution" (ESSI) tarafından yürütülmektedir. Bu kurumlar işçilere konut edinimi, sosyal yardım, emekli ikramiyesi ve emekli aylığı şeklinde imkanlar sağlamaktadır.

5 kişiden fazla çalışana sahip bütün sanayi veya ticaret şirketlerinin "EOBI"ya kayıtlı olması gerekmektedir. Kuruma ödenmesi gereken asgari prim tutarı; işveren için asgari ücretin %5'i, işçi için ise asgari ücretin %1'i kadardır.

Bankacılık Mevzuatı

Pakistan'da finansal hizmetler 1990'lı yılların ilk yarısında serbestleştirilmiştir. Bazı yeni bankalar lisans almış, döviz kontrolleri kaldırılmış, para ve kredi politikaları daha piyasa odaklı hale getirilmiştir. Daha önceki dönemde kamu bankaları rekabetçi olmaları ve portföylerini özenli bir şekilde yönetmeleri konusunda fazla teşvik görmemiş, politik baskılar verimsizliğe, yüksek faiz oranları da kredilerin azalmasına yol açmıştır. Sektörde özelleştirmenin başlaması ile bu durum değişmiştir. Aktif pazarlama ve artan talep bankaların kredi verme oranlarını hızla artırmıştır.

Pakistan Merkez Bankası tarafından piyasa istikrarının gözetilmesi temel alınarak düzenleyici ve denetleyici organlar çalıştırılmaktadır. Bunun dışında, göze çarpan en önemli hususlardan biri, dış ticaret açığı sebebiyle ülkeden döviz çıkışını ve kâr transferlerinin yapılmasında yer yer zorluk çıkabilmesidir.

Kredilere en fazla talep, ağırlıklı olarak tekstil sektöründen olmak üzere kurumsal müşterilerden gelmektedir. Tekstil sektörü 1999-2005 yılları arasında teçhizatlarının modernizasyonu için 4 milyar ABD doları tutarında yatırım yapmıştır. Ticaretin finansmanı da kurumsal kredilerde önemli yer tutmaktadır. Bu konuda en önemli sektörlerden biri pamuk ticaretidir. Özellikle pamuk üretiminin düşük olduğu yıllarda kredi talebi artmaktadır. Son yıllarda tüketici kredileri de önem kazanmaktadır. Ancak bu eğilimin sürmesi mevcut ekonomik sıkıntı ve belirsizliklerin son bulmasına bağlıdır.

Ülkede İslamî bankacılık yaygındır ve bankacılık sektörünün yaklaşık %15'ini oluşturmaktadır. Batı tarzı ve İslamî bankacılığın birlikte var olmaya devam etmesi beklenmektedir.

Habib Bank Limited (HBL), National Bank, United Bank, MCB Bank ve Allied Bank, Pakistan bankacılık sektöründeki en büyük aktörler olup, sektörün %55'ini ellerinde tutmaktadırlar. Bu beş bankayı son yıllarda hızla büyüyen Bank Alfalah ve Meezan Bank takip etmektedir. Habib Bank Limited'in ülkemizde de bir şubesi bulunmaktadır. Pakistan'da faaliyet gösteren tüm banka ve finans kurumlarının isimlerine Pakistan Merkez Bankası'nın (State Bank of Pakistan) (<http://www.sbp.org.pk/ecib/members.htm>) bağlantısından ulaşmak mümkündür.

Türk bankacılık sektöründe faaliyette bulunan bankaların Pakistan'da herhangi bir temsilcilik, şube veya iştiraki bulunmamaktadır. Pakistan kurumlarının ülkemiz bankaları tarafından verilen teminat mektuplarını kabul etmedikleri göz önünde bulundurulduğunda, bu hususun önemi daha da artmaktadır. Bu konuda firmalarımız özellikle Çin firmalarına karşı dezavantajlı pozisyondadırlar. Çin firmaları Pakistan'da bulunan Çin bankalarından çok rahatlıkla yüksek teminat mektupları alabilmektedir.

Pakistan'da ithalat ödemelerinde en çok akreditif (L/C) kullanılmaktadır. Akreditifte Pakistan Merkez Bankası, her ithalat işleminde ödemenin gerçekleşmesi için 1 ay, 2 ay, 3 ay gibi vadeler için izin/talimat verebilmektedir. İhracatçı firmaların, ithalatçısı ile bu konuyu baştan konuşması önemlidir.

Vesaik mukabili ödeme de bir diğer ödeme türüdür, ancak uygulamada belgeler ibraz edilse de Merkez Bankası ithalat ödemesinin yapılmasına izin vermemekte, ödemeye malın gümrüğe gelişinden sonra izin vermektedir. Ülkedeki döviz darlığı buna neden olmaktadır.

Mal mukabili ödeme de kullanılan bir diğer yöntemdir. Malın gelişinden sonra gerekli resmî işlemlerin yapılması ile ödeme de gerçekleşmektedir.

Peşin ödemede resmî olarak bir yasak bulunmamasına rağmen, ürünün gelmeme riski göz önüne alınarak fiiliyatta peşin ödemeye izin verilmemektedir.

Vizeler

Pakistan'a girişlerde vize uygulamaları konusunda yetkili kamu kuruluşu olan NADRA'nın aşağıdaki bağlantısında vize türlerine (turist, iş, çalışma, öğrenci, aile ziyareti, dini ziyaret vb.) göre başvuru şartları, yerleri ve işlemleri konusunda ayrıntılı bilgiler yer almaktadır.

(<https://visa.nadra.gov.pk>)

Pakistan'a giriş için on-line vize ile başvurmak mümkün olup 24 saat içinde vize sonuçlanmaktadır. (<https://visa.nadra.gov.pk/e-visa/welcome>)

Dışişleri Bakanlığımızın web-sitesinden alınan bilgiye göre: Vatandaşlarımızın Pakistan'ın Ankara'daki Büyükelçiliği veya İstanbul Başkonsolosluğu'na başvurarak, Pakistan'a yapacakları seyahatin amacına uygun vize almaları gerekmektedir. Vatandaşlarımızın turist vizesiyle ülkeye giriş yapıp, daha sonra çalışma ve oturma izni almak için başvuruda bulunmaları durumunda ceza tatbik edilebilmektedir.

Diplomatik, hizmet ve hususi pasaport hamili Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları Pakistan'a yapacakları, bir yıl içinde 90 güne kadar olan seyahatlerinde vizeden muaftır.

Pakistan'ın mevcut güvenlik durumu nedeniyle, Pakistan'a giden vatandaşlarımızın ülkeye girişlerinin ardından, İslamabad Büyükelçiliğimiz, Karaçi ve Lahor Başkonsolosluklarımıza bildirimde bulunmaları, ziyaret sırasında yaşanabilecek sıkıntıların giderilmesinde yarar sağlayacaktır.

Kaynak: T.C. İslamabad Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği